

Ocena
dorobku naukowego, rozprawy habilitacyjnej oraz osiągnięć w działalności dydaktycznej
i organizacyjnej dr Marka Gołębiowskiego

Dr Marek Gołębiowski ukończył studia chemiczne na Wydziale Chemii Uniwersytetu Gdańskiego, specjalność ochrona środowiska. Od 1999 roku pracuje na Wydziale Chemii Uniwersytetu Gdańskiego, najpierw na stanowisku specjalisty potem asystenta (2007 r.), a następnie adiunkta (2008 r.). W roku 2002 obronił pracę doktorską pt. „*Ekologia chemiczna wybranych gatunków owadów*” wykonaną pod opieką prof. Edmunda Malińskiego. W latach 2012 (listopad) – 2013 (październik) przebywał na stażu naukowym w Jackson State University (USA).

1. Działalność naukowo-badawcza

1.1. Aktywność badawcza

Zainteresowania badawcze dr Marka Gołębiowskiego w trakcie dotychczasowej aktywności koncentrowały się na analizie instrumentalnej składu chemicznego otaczającej nas materii żywej i nieżywej. W początkowym okresie było to oznaczanie zanieczyszczeń środowiska naturalnego np. gleby i osadów dennych zbiorników wodnych rtęcią, oznaczanie zawartości ^{210}Po w tytoniu uprawianym w Polsce, później produktów rozpadu cieczy jonowych w oczyszczalniach ścieków oraz oznaczanie lotnych składników ścieków z oksydacji asfaltów.

W kolejnym etapie aktywności badawczej Habilitanta obiektem analiz stały się organizmy żywe głównie rośliny i owady. Pracując na materiale roślinnym opracował metodę analizy kumaryn i furanokumaryn, którą potem zastosował do oceny biosyntezy kumarynowych połączeń w pędach i korzeniach *Ruta graveolens*. Badał skład chemiczny komercyjnie dostępnych olejków eterycznych miętoowego, z czarnej porzeczki, eukaliptusowego, sosnowego, jałowcowego i innych. Analizował skład związków terpenowych w igłach jałowca pospolitego (*Juniperus communis*). Badał skład chemiczny kutykuli liści bakłazana (*Solanum macrocarpon* L.) i wierzby. Analizował także kwasy tłuszczowe i frakcję steroidową krewetek i śledzi bałtyckich.

Z czasem głównym obiektem badawczym stały się owady, a właściwie ich frakcje lipidowe: kutykularne i wewnętrzne. Habilitant poszerzył swoje zainteresowania badawcze o biologiczną aktywność antyrodnoustrojową (przeciwbakteryjną i przeciwgrzybiczą) tych frakcji. We współpracy z zespołami biologów przeprowadzone zostały badania aktywności biologicznej mające na celu ustalenie wpływu składników frakcji lipidowych i ich mieszanin na rozwój bakterii i grzybów, partnerów środowiskowych owadów. Może nie tylko partnerów, ale również patogenów. Wiadomo bowiem, że kutykula owadów stanowi pierwszą ochronę przed patogenami. To właśnie wyniki takich

interdyscyplinarnych badań na pograniczu chemii i biologii stały się treścią jego rozprawy habilitacyjnej.

1.2. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Tematyka badań naukowych, których wyniki zaprezentowane zostały w rozprawie pt. „*Analityka kutykularnej i wewnętrznej frakcji lipidowej wybranych gatunków owadów w poszukiwaniu związków aktywnych biologicznie*” obejmowała analizę chemiczną kutykularnej i wewnętrznej frakcji lipidów wybranych gatunków owadów oraz badań aktywności biologicznej czystych składników tych frakcji i mieszanin w stosunku grzybów i bakterii. Zaprezentowane więc w rozprawie badania dotyczą oddziaływań przedstawicieli królestwa owadów i otaczającej je flory mikrobiologicznej. Tak pomyślane badania mogą dostarczyć wyników nie tylko o charakterze poznawczym, ale również wyników o wartościach aplikacyjnych. W przypadku owadów pożytecznych mogą bowiem dostarczyć skutecznych środków zwalczających patogenne grzyby i bakterie, a w przypadku owadów szkodników mogą wyselekcjonować mikroorganizmy, które będą stanowić skuteczną broń mikrobiologiczną w ograniczeniu populacji tych szkodników.

Na rozprawę habilitacyjną składa się 14 prac oryginalnych i 2 artykuły przeglądowe. Jedna praca przeglądowa prezentuje techniki chromatograficzne użyteczne do rozdziału mieszanin i identyfikacji składników frakcji lipidowych owadów. Drugi artykuł przybliży zagadnienie zastosowania lipidów kutykularnych jako fungicydów. Z 14 prac osiągnięcia naukowego połowa dotyczy analizy kutykularnych i wewnętrznych frakcji lipidowych wybranych gatunków owadów. W 4 pracach przedstawione są wyniki badań aktywności przeciwdrobnoustrojowych tych frakcji i ich składników, a w 3 obok analizy składu frakcji lipidowych zamieszczone są również wyniki badań aktywności biologicznej ekstraktów i poszczególnych składników.

Wyniki zawarte w tych pracach kandydat do stopnia doktora habilitowanego przedstawił na 40 stronach opracowania znajdującego się w Autoreferacie. W części wstępnej tego opracowania przybliży ideę podjętych badań, ich cel oraz obiekty badawcze, tzn. owady, z których izolowane były frakcje lipidowe. Następnie omawia metodykę wydzielenia frakcji lipidowych i ich rozdziału na grupy związków. Informuje, że frakcje lipidowe były izolowane z owadów metodą ekstrakcji sekwencyjnej, najpierw krótkie ekstrakcje eterem naftowym i dichlorometanem, a później długotrwała ekstrakcja samym dichlorometanem. W krótkich ekstrakcjach wyodrębnił frakcję kutykularną, a w długiej ekstrakcji izolował frakcję wewnętrzną. Rozdziału frakcji lipidowych na grupy związków dokonywał za pomocą wysokosprawnej chromatografii cieczowej z zastosowaniem aerozolowego detektora promieniowania rozproszonego. Analiza składu ilościowego oraz identyfikacja poszczególnych związków była prowadzona dla trimetylosililowych pochodnych za pomocą chromatografii gazowej z detektorem mas. Otrzymane widma mas były porównywane z widmami znajdującymi się w bibliotece widm mas. Na zakończenie części wstępnej autor zaprezentował przykładowe interpretacje widm mas analizowanych kwasów, alkoholi, estrów oraz węglowodorów.

Na kolejnych stronach opracowania przedstawił wyniki analiz kwasów tłuszczowych kutykularnych i wewnętrznych frakcji lipidowych z pięciu gatunków owadów: z wszystkich stadiów rozwojowych *Calliphora vomitoria*, *Lucilia sericata*, *Sarcophaga carnaria*, *Musca domestica*, z larw i poczwerek *Calliphora vicina* oraz ciał tłuszczowych larw i poczwerek *Zophobus atratus* oraz wylinki *Dendrolimus pini* i wydzieliny *Forcipomyia nigra*. Prezentując wyniki analiz kwasów karboksylowych zwracał uwagę na to z jakiego stadium rozwojowego owada pochodzą, a dodatkowo przy osobnikach dorosłych na płeć. Analizy takiej dokonywał dla każdego gatunku owada. W większości owadów we frakcjach lipidowych zarówno kutykularnej jak i wewnętrznej przeważały kwasy nasycone o parzystej liczbie atomów węgla od C8:0 do C34:0, ale można było również identyfikować kwasy o nieparzystej liczbie atomów węgla od C7:0 do C17:0 np. w larwach *D. pini*. W larwach i poczwarkach *L. sericata* zidentyfikował kwasy wielonienasycone o 20 atomach węgla z czterema i pięcioma wiązaniami podwójnymi, przy czym w wewnętrznych frakcjach lipidowych było tych kwasów znacznie więcej. Większy udział kwasów wielonienasyconych zaobserwowano również w poczwarkach niż w larwach. Interesujące jest to, że kwas C20:5 występował w wewnętrznej frakcji lipidowej tylko u samic tego owada. Kwasy tłuszczowe 20:4 i 20:5 identyfikował również na powierzchni samców i samic z *S. carnaria*, podczas gdy na poczwarkach tylko kwas 20:4, a na larwach żadnego z nich. Analizowano także wpływ hormonu adypokinetycznego (AKH) na skład ciała tłuszczowego i zawartość ilościową kwasów *Z. atratus*. Pod wpływem tego hormonu zawartość kwasów szczególnie C16:0 wzrastała u larw po 24 godzinach, a w przypadku poczwerek malała o jedną trzecią. Autor nie interpretuje tego wyniku.

Habilitant badał również zawartość i skład alkoholi w kutykularnych i wewnętrznych frakcjach lipidowych izolowanych ze wszystkich stadiów rozwojowych *L. sericata*, *M. domestica*, *C. vomitoria* oraz w larw i poczwerek *Z. atratus*. W kutykularnych frakcjach dwóch pierwszych owadów identyfikowano nasycone alkohole od C10 do C30 przy czym przeważały te o mniejszej liczbie atomów węgla C10 i C12. W wewnętrznych frakcjach lipidowych nie stwierdzono obecności alkoholi lub tak jak u dorosłych owadów tylko śladowe ilości. Odmienne we wszystkich stadiach rozwojowych *C. vomitoria*, zarówno we frakcji kutykularnej jak i wewnętrznej identyfikowano alkohole, a głównym był alkohol laurylowy (C12).

Zawartość estrów metylowych kwasów tłuszczowych we frakcjach lipidowych badano tylko u dwóch gatunków owadów *C. vomitoria* (wszystkie stadia rozwojowe) oraz *Z. atratus* (larwy i poczwarki). W ekstraktach kutykularnych larw, poczwerek oraz osobników dorosłych *C. vomitoria* identyfikowano estry zarówno parzystych jak i nieparzystych kwasów tłuszczowych, a głównymi były C17:1 i C19:1. Podobny skład estrów oznaczono również dla wewnętrznej frakcji lipidowej. We frakcji lipidowej larw i poczwerek *Z. atratus* zidentyfikowano 15 estrów metylowych, a najwyższy udział miały estry C16:0, C18:2, C18:1 i C18:0. Stwierdzono, że hormon AKH zwiększa zawartość estrów kwasów C16 i C18:2 we frakcji lipidowej larw. Odwrotną zależność stwierdzono u poczwerek. Dodatek hormonu powodował obniżenie zawartości estrów.

Analiza frakcji sterolowej wskazała, że najbardziej powszechnie występującym fitosterolem w sześciu badanych owadach jest cholesterol. Występuje on zarówno w kutykularnej, jak i wewnętrznej frakcji lipidowej. Z wyjątkiem larw *S. carnaria* występuje we wszystkich stadiach rozwojowych badanych owadów. Najwięcej cholesterolu oznaczono we frakcjach kutykularnych samic i samców *S. carnaria* oraz samic i samców *C. vicina*. Znacznie więcej cholesterolu występowało w wewnętrznej frakcji lipidowej, a najwięcej w larwach i poczwarkach *L. sericata*. Dla dwóch owadów dr M. Gołębiowski oznaczył również zawartość innych fitosteroli. W *M. domestica* zidentyfikował obok cholesterolu, także kampesterol, kampestanol, stigmastenol, sitosterol, sitostanol i fukosterol. Na powierzchni larw i poczwarek najwięcej było sitosterolu, natomiast na powierzchni samców i samic najwięcej cholesterolu. W wewnętrznej frakcji lipidowej wszystkich stadiów rozwojowych największą zawartość oznaczono dla cholesterolu. W ciele tłuszczowym larw i poczwarek *Z. atratus* zidentyfikowano tylko dwa sterole: cholesterol i sitosterol, przy czym zawartość tego drugiego jest znacznie niższa.

Dr M. Gołębiowski podaje również listę 19 połączeń chemicznych o innej strukturze, od przedstawionych powyżej, zidentyfikowanych w kutykularnych i wewnętrznych frakcjach lipidowych. Spośród kwasów zwracają uwagę dwa kwasy dikarboksyłowe: azelainowy i sebacynowy, kwasy z grupą fenyłową: fenylooctowy i fenylopropionowy, estry etylowe kwasów tłuszczowych, a nawet octan tokoferolu, uracyl czy też monooleinian glicerolu.

Kolejne akapity opracowania poświęcone są prezentacji wyników badań biologicznych. Na początku przeprowadzono badania wrażliwości niektórych gatunków owadów na infekcje grzybem *Conidiobolus coronatus*. Badania prowadzono w stosunku do wszystkich stadiów rozwojowych *L. sericata*, *M. domestica* i *C. vomitoria*. Wykazały one, że stadia dorosłe były bardzo wrażliwe na zakażenie grzybem i odnotowano 100% śmiertelność, natomiast larwy i poczwarki były odporne na badanego patogena. Autor wyciągnął z tego słuszny wniosek, że w kutykularnych frakcjach lipidowych owadów odpornych na zakażenie grzybem są związki o aktywności grzybobójczej.

Dalsze badania aktywności biologicznej prowadzono dla czystych składników i ich mieszanin, a nawet ekstraktów w stosunku do następujących bakterii: *Bacillus cereus*, *Bacillus subtilis*, *Enterococcus faecalis*, *Citrobacter freundii*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Pseudomonas fluorescens*, *Staphylococcus aureus* oraz grzybów: *Beauveria bassiana*, *Lecanicillium lecanii*, *Paecilomyces fumosoroseus*, *Paecilomyces lilacinus*, *Metarhizium anisopliae* i *Rhodococcus equi*. Badano następujące grupy związków: kwasy tłuszczowe od C5:0 do C26:0, łącznie z C18:1, C18:2, C18:3 oraz C20:0, C20:2, C20:2, C20:3, C20:4 i C20:5, mieszaniny kwasów tłuszczowych z larw *F. nigra* oraz wszystkich stadiów rozwojowych *S. carnaria*, alkohole od C10 do C31, mieszaniny alkoholi ze wszystkich stadiów rozwojowych *M. domestica* i *C. vomitoria*, estry metylowe od C13 do C19:2 ze wszystkich stadiów rozwojowych *C. vomitoria*. Badaniom poddano również nietypowe związki owadzie oraz ekstrakty kutykularnych i wewnętrznych frakcji lipidowych też ze wszystkich stadiów rozwojowych *C. vomitoria*.

Spośród testowanych kwasów tłuszczowych, najwyższą aktywność w stosunku do badanych grzybów wykazały kwasy o krótszych łańcuchach węglowych od C6 do C10. Wielonienasycone kwasy tłuszczowe, C18 i C20, hamowały również wzrost grzybni, ale przy wyższych stężeniach. Trochę niższą aktywność przecidrobnoustrojową wykazały również mieszaniny kwasów.

Spośród testowanych alkoholi najbardziej aktywnymi w stosunku do bakterii były alkohole C10 i C12, a w stosunku do grzybów jedynie alkohole C12 i C14 wykazały niewielką aktywność. Bardziej aktywne w stosunku do grzybów były mieszaniny alkoholi z larw *M. domestica* oraz *C. vomitoria*.

Estry metylowe kwasów tłuszczowych jak i ich mieszaniny okazały się mało aktywne w stosunku do badanych grzybów. Również kwasy dikarboksyłowe i kwasy z podstawnikiem fenyłowym nie hamują wzrostu grzybów i bakterii. Najaktywniejszy z nietypowych związków izolowanych z owadów w stosunku do bakterii i grzybów był 2,4-dekadienal.

Żaden ekstrakt frakcji lipidowych z *C. vomitoria* nie hamował w znaczącym stopniu wzrostu badanych mikroorganizmów.

Analizując i oceniając wyniki zawarte w 14 oryginalnych pracach wchodzących w skład rozprawy habilitacyjnej i stanowiących osiągnięcie naukowe, trzeba stwierdzić, że są one pokaźne ilościowo i wartościowo naukowo. Prace te zostały opublikowane w ciągu ostatnich 5 lat, a dokładniej 13 z nich w latach 2012-2014. Biorąc poprawkę, że są to prace z obszaru chemii analitycznej oraz że z wyjątkiem jednej, są współautorskie to i tak dla większości chemików, w tym i dla mnie, osiągnięcia te są imponujące. We wszystkich tych pracach dr M. Gołębiowski był autorem korespondencyjnym i jak wskazują oświadczenia 21 współautorów, był autorem wiodącym. W ogromnej większości prac (12) Habilitant ocenił swój udział w nich na ponad 70%. Z całym więc przekonaniem stwierdzam, że przedstawione wyniki zostały uzyskane z inspiracji, pomysłu i w ogromnej większości znaczącego udziału pomysłodawcy w ich realizacji.

Przed oceną wartości naukowej wyników składających się na osiągnięcie naukowe chciałbym zaznaczyć, że bardzo mi się podoba charakter badań i sposób przeprowadzenia. Są to bowiem badania interdyscyplinarne na pograniczu chemii i biologii. Z reguły tego typu badania dostarczają wartościowych wyników dla obu dyscyplin. Do wykonania tego typu badań potrzebnych jest z reguły kilka zespołów z różnych dyscyplin. W przypadku badań przeprowadzonych przez Habilitanta były to między innymi zespoły z Instytutu Parazytologii PAN w Warszawie, z Wydziału Biologii Uniwersytetu Gdańskiego, z Instytutu Ochrony Roślin w Poznaniu i Wydziału Farmaceutycznego Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego.

Do największych osiągnięć kandydata do stopnia doktora habilitowanego zaliczam: opracowanie oryginalnej metodologii izolowania frakcji lipidowych z owadów, podanie pełnej charakterystyki kutykularnych i wewnętrznych lipidów pod względem zawartości kwasów tłuszczowych, alkoholi, fitosteroli i estrów oraz przeprowadzenie interesującej analizy zależności składu tych frakcji od stadium rozwojowego owada, a dla osobników dorosłych również od płci.

Moja ocena wartości naukowej uzyskanych wyników jest wysoka. Mają one dużą wartość poznawczą dla chemii analitycznej, mikrobiologii, entomologii i badań oddziaływań pomiędzy organizmami otaczającego nas świata oraz dla ochrony środowiska. O wartości naukowej uzyskanych wyników świadczy ranga czasopism, w których zostały opublikowane. Są to czasopisma w obiegu międzynarodowym, a niektóre jak *Analytical and Bioanalytical Chemistry* (IF=3,778) czy *Journal of Insect Physiology* (IF=2,500) są wiodącymi w swoich dyscyplinach, chemii analitycznej i fizjologii owadów. Oczywiście wszystkie publikacje osiągnięcia naukowego zamieszczone są w czasopismach z Listy Filadelfijskiej. Łączny IF tych prac wynosi 38,816. Prace te były już, w tak krótkim czasie 101 razy cytowane w literaturze.

Na zakończenie oceny rozprawy habilitacyjnej dwa zdania na temat omówienia cyklu publikacji opracowanego przez dr M. Gołębiowskiego. Opracowanie, z wyjątkiem części wstępnej, było wyliczaniem związków i ich procentowych udziałów. Było to bardzo monotonne. Sądzę, że przedstawienie tych procentów graficznie byłoby bardziej strawne. Chemicy organicy mówią o wiązaniach wielokrotnych: podwójnych, potrójnych, a nie o „miejscach nienasyceń” oraz o kwasie „oktadecenowym” a nie „oktadekenowym”.

W mojej opinii przedstawiona do oceny rozprawa habilitacyjna zawiera wartościowe naukowe wyniki i spełnia wszystkie wymogi Ustawy o stopniach naukowych i tytułach naukowych stawiane rozprawom habilitacyjnym.

1.3. Osiągnięcia w działalności naukowo-badawczej

Analizując złożone przez dr M. Gołębiowskiego materiały, szczególnie zestawienie danych bibliometrycznych, trzeba stwierdzić, że jest On aktywnym pracownikiem naukowo-badawczym z bardzo dużymi osiągnięciami. Świadczy o tym Jego dorobek publikacyjny. Składa się na niego razem z 14 pracami stanowiącymi rozprawę habilitacyjną 65 oryginalnych prac naukowych, w tym 61 po uzyskaniu stopnia doktora. Prawie wszystkie te prace (63) zostały opublikowane w czasopismach będących w obiegu międzynarodowym. Również 4 artykuły przeglądowe zostały zamieszczone w renomowanych czasopismach legitymujących się określonym wskaźnikiem IF (3,778 i 2,694). Sumaryczny IF prac oryginalnych i przeglądowych wynosi 98,580. O wartości naukowej opublikowanych prac świadczy nie tylko sumaryczny IF, lecz również liczba (281) ich cytowań. Dorobek naukowy dr M. Gołębiowskiego uzupełnia 10 prac w postaci rozdziałów w książkach, 2 prace opublikowane w Materiałach Zjazdowych oraz 96 komunikatów na międzynarodowych (41) i krajowych (55) konferencjach naukowych.

Podsumowując ocenę działalności naukowej Kandydata do stopnia doktora habilitowanego trzeba podkreślić, że badania w których uczestniczył i którymi kierował stoją na wysokim poziomie i dostarczają wyników o dużej wartości naukowej. Dorobek naukowy, którym legitymuje się kandydat jest również mocnym argumentem za przyznaniem mu stopnia doktora habilitowanego.

2. Działalność dydaktyczna

Dr Marek Gołębiowski wraz z rozpoczęciem pracy na stanowisku pracownika naukowo-dydaktycznego podjął również obowiązek prowadzenia zajęć dydaktycznych. Aktualnie wyklada dla studentów chemii I stopnia „Metody walidacji” i na V roku „Wtórne metabolity roślin” oraz dla studentów I stopnia kierunku Ochrona środowiska „Ekologię biochemiczną”, a dla studentów biotechnologii „Elementy wiedzy o ochronie środowiska”. Prowadzi również 11 typów zajęć laboratoryjnych i audytoryjnych głównie dla studentów chemii i ochrony środowiska. Oferta dydaktyczna Habilitanta jest więc szeroka i urozmaicona.

Kandydat do stopnia doktora habilitowanego jest współautorem skryptu w wersji elektronicznej pt. „Analiza żywności dla studentów ochrony środowiska”. Był opiekunem naukowym 11 prac magisterskich. Prowadził również wykłady na Międzywydziałowym Studium Podyplomowym na temat współczesnej analityki z elementami diagnostyki molekularnej.

Z powyższego zestawienia można wnioskować, że dr M. Gołębiowski jest aktywnym nauczycielem akademickim, podejmującym tak trudne zadania jak przygotowanie wykładów, opracowanie skryptów czy promowanie nowych magistrów.

3. Działalność organizacyjna

Dr Marek Gołębiowski jest również sprawnym organizatorem pracy badawczej i wykazał dużą skuteczność w pozyskiwaniu funduszy na badania. Był bowiem kierownikiem projektu z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz 3 projektów uczelnianych. Do działalności organizacyjnej, trzeba również zaliczyć pracę w komitetach redakcyjnych dwóch czasopism *Advances in Material Sciences and Applications* oraz *American Journal of Current Biology*.

4. Podsumowanie oceny

Charakteryzując sylwetkę Kandydata do stopnia doktora habilitowanego mogę stwierdzić, że dr M. Gołębiowski jest ambitnym i z dużą inwencją twórczą pracownikiem naukowym. Osiągnięcia w pracy badawczej i duża liczba dobrych publikacji spowodowały, że jest On rozpoznawalnym chemikiem analitykiem pracującym z materiałem biologicznym. Świadczą o tym nie tylko liczne cytowania Jego prac, ale również liczne zaproszenia do recenzowania (23 recenzje) prac naukowych w 16 czasopismach o zasięgu międzynarodowym. I jeszcze jedna pozytywna cecha Jego charakteru, która rokuje na przyszłość, to umiejętność współpracy z innymi badaczami i organizowanie zespołów badawczych.

Podsumowując moją ocenę dorobku naukowego, rozprawy habilitacyjnej pt. „*Analityka kutykularnej i wewnętrznej frakcji lipidowej wybranych gatunków owadów w poszukiwaniu związków aktywnych biologicznie*” oraz działalności dydaktycznej i organizacyjnej, stwierdzam że osiągnięcia w tych trzech obszarach działalności dr Marka Gołębiowskiego są znaczące i spełniają wymogi stawiane przez Ustawę kandydatom do stopnia doktora habilitowanego. Będę więc wnioskował na posiedzeniu Komisji Habilitacyjnej o nadanie Mu takiego stopnia w dziedzinie nauk chemicznych, dyscyplina chemia.